

ANDRZEJ POTOCKI
(Z ZESPOŁEM)

ETYKA

Program nauczania w liceach ogólnokształcących

UWAGI WPROWADZAJĄCE

1. Autorzy programu wyszli z założenia, iż w każdej klasie należy podać najpierw tematy o charakterze ogólnym, a następnie podjąć zagadnienia szczegółowe. Chodzi o to, by uczeń otrzymał zawnazu odpowiednie wprowadzenie o charakterze antropologiczno-aksjologicznym. Bez niego lekcje etyki mogłyby przekształcić się w uprawianie różnego rodzaju ideologii zależnej od osobistych przekonań nauczyciela.
2. Zagadnienia szczegółowe zostały ułożone według następującego klucza: najpierw podjęto zagadnienia życia osobniczego (jednostki ludzkiej), a dopiero później uwzględniono usytuowanie człowieka w kontekście społecznym, przechodząc od społeczności małych i bliższych do wielkich i dalszych (kolejno: małżeństwo i rodzina, środowisko zawodowe, naród i państwo, społeczność międzynarodowa). Zaproponowano więc przejście przez etykę indywidualistyczną do etyki społecznej.
3. Czas przeznaczony na omówienie poszczególnych zagadnień pozostawiono uznaniu nauczyciela. Zakłada się jednak podjęcie przezeń większości proponowanych tematów, a nie wybieranie tylko niektórych.
4. Do programu zasadniczego dołączono propozycje alternatywne z przeznaczeniem dla szkół o charakterze zawodowym, tj. liceum medycznego i ekonomicznego. Poruszono tam zagadnienia mogące bardziej zainteresować odnośnych uczniów. Mogłyby więc zostać zamienione pewne tematy z programu ogólnego na tematy „zawodowe”.
5. W kilku miejscach celowo wprowadzono pewne powtórzenia, by łatwiej było podwiązać nowy temat do wiedzy nabytej przez ucznia w ubiegłym roku czy dwa lata temu.

KLASA I

1. Etyka jako nauka i życiowa praktyka. Etyka filozoficzna i etyka opisowa.
2. Główne kierunki etyczne:
  - a) eudajmonistyczne, tj. utożsamiające powinność moralną z pragnieniem szczęścia
  - b) religijne
  - c) aksjologiczne, tj. określające normy postępowania w oparciu o założenie, że istnieje obiektywna hierarchia wartości
  - d) utylitarystyczne
  - e) psychoanalityczne
  - f) deontologiczne.
3. Zależności między etyką a prawem.

4. Norma ogólna a normy szczegółowe (wyprowadzanie, uzasadnianie).
5. Czyn ludzki i jego kwalifikacja moralna.
6. Świadomość i wolność jako elementy działania ludzkiego. Ich ograniczenia: niewiedza, lęk, uczucia.
7. Rola sumienia w podejmowaniu decyzji:
  - a) Definicje sumienia (filozoficzna, psychologiczna, religijna)
  - b) Funkcje sumienia (oceniająca i nakazowa) jako subiektywnej normy moralnej
  - c) Kształtowanie sumienia (konieczność, sposoby).
8. Problematyka związana z początkiem ludzkiego życia:
  - a) Szanse i granice genetyki
  - b) Problematyka eksperymentów na ludzkim płodzie
  - c) Problematyka związana z aborcją:
    - próby określenia początku życia ludzkiego
    - warunki dopuszczalności aborcji (wielość stanowisk)
    - odpowiedzialność etyczna i prawna związana z aborcją
  - d) Problematyka regulacji poczęć przez sterylizację,
9. Problematyka związana z zachowaniem ludzkiego życia i jego rozwojem:
  - a) Prawa i obowiązki człowieka względem samego siebie
  - b) Wielkość dopuszczalnych kosztów związanych z ochroną życia
  - c) Wymogi stawiane przez społeczeństwo a zagrożenie życia (wojna, ratowanie ludzi np. w płonącym domu, zakaźne choroby)
  - d) Nałogi (nikotynizm, narkomania, alkoholizm) a rozwój i dojrzałość życia osobowego człowieka.
10. Problematyka związana z kończącym się życiem:
  - a) Trudności określenia końca życia (odłączanie aparatury)
  - b) Wybór między cierpieniem a śmiercią - eutanazja
  - c) Mówienie prawdy choremu
  - d) Godność człowieka a badania naukowe.

KLASA II

1. Koncepcje antropologiczne a normy etyczne:
  - a) Platowska koncepcja życia zgodnego z wymogiem rozumu
  - b) Arystotelesowska teoria człowieka a obowiązek doskonałości
  - c) Człowiek jako istota wolna od namiętności ideałem stoików
  - d) Człowiek widziany poprzez wytwory kultury (strukturaliści)
  - e) Koncepcje egzystencjalistyczne (Marcel, Sartre, Camus)
  - f) Człowiek jako podmiot działania i poznawania wartości (fenomenologowie).
2. Człowiek bytem materialnym, duchowym czy materialno-duchowym?
3. Człowiek jako podmiot poznający i pożądamy:
  - a) Rodzaje ludzkiego poznania
  - b) Ludzkie władze poznawcze i pożądamy (intelekt, wola, uczucia)
  - c) Sprawności moralne i ich zdobywanie
4. Człowiek jako istota wolna i odpowiedzialna:
  - a) Istota ludzkiej wolności
  - b) Rodzaje ludzkich wolności
  - c) Wolność a prawo

- d) Wolność a odpowiedzialność za siebie i innych
  - e) Miłość aktem woli:
    - rodzaje miłości
    - wymogi przyjaźni, miłości narzeczeńskiej, małżeńskiej, rodzinnej.
5. Małżeństwo i rodzina:
- a) Religijne i świeckie spojrzenie na małżeństwo i rodzinę
  - b) Zagadnienie rozwodów (warunki, konieczność)
  - c) Prawa i obowiązki rodziców
  - d) Prawa i obowiązki dzieci
  - e) Rodzina a inne grupy społeczne.
6. Stosunki seksualne pomiędzy ludźmi nie będącymi w związkach małżeńskich - moralna, religijna i prawna ocena zjawiska.
7. Homoseksualizm - moralna, religijna i prawna ocena zjawiska.
8. Człowiek a religia:
- a) Prawo do wyznawania własnej religii
  - b) Istota szacunku i granice tolerancji

KLASA III

1. Człowiek a dobro:
- a) Rodzaje dóbr i ich hierarchia (dyskusje i spory)
  - b) Szczęście jako ostateczny cel działania
  - c) Obiektywny czy subiektywny charakter dobra
  - d) Kryteria oceny ludzkich czynów
  - e) Wolność człowieka a istnienie zła - konieczność ograniczenia ludzkiej wolności?
Dopuszczalność kary?
2. Człowiek jako twórca kultury:
- a) Filozoficzne i socjologiczne rozumienie kultury
  - b) dziedziny kulturalnej działalności człowieka
  - c) Człowiek twórcą wartości?
  - d) Kultura a moralność.
3. Rola języka w tworzeniu kultury i kształtowaniu stosunków międzyludzkich:
- a) Moralna wartość prawdy
  - b) Rodzaje nadużyć w dziedzinie ludzkiej mowy
  - c) Manipulacja prawdą - przestępstwo czy konieczność w skrajnych przypadkach (okłamywanie wroga, obawa zgorznięcia, dyskrecja).
4. Człowiek a praca:
- a) Filozoficzne i religijne spojrzenie na pracę
  - b) Praca jako wartość osobowa - praca a rozwój człowieka
  - c) Środowisko zawodowe jako miejsce uprawnień i zobowiązań moralnych
  - d) Problemy związane z bezrobociem
  - e) Postulat zatrudnienia a uwarunkowania ekologiczne
  - f) Przymus pracy - wymóg czy naruszenie wolności człowieka?
5. Człowiek wobec choroby i niesprawności:
- a) Zagadnienie przeszczepów - potrzeba, dopuszczalność, warunki
  - b) Granice interwencji medycznej
  - c) Prawo rodziny do decydowania o losie chorego

- d) Zagadnienia moralne związane z przekonaniami religijnymi (np. transfuzja krwi)
  - e) Niesprawność i niepełnosprawni - aktualne wyzwania moralne.
6. Człowiek wobec faktu śmierci:
- a) Próby wyjaśnienia faktu śmierci (Epiktet, Seneka, Augustyn, egzystencjaliści, chrześcijaństwo)
  - b) Postawy ludzkie wobec cierpienia i śmierci
  - c) Moralna ocena samobójstwa
  - d) Dopuszczalność stosowania kary śmierci.

KLASA IV

1. Sumienie jako kryterium oceny ludzkich czynów:
  - a) Filozoficzne i psychologiczne rozumienie sumienia
  - b) Zasady postępowania zgodnego z sumieniem.
2. Sumienie a prawo pozytywne i naturalne:
  - a) Rodzaje prawa (dyskusja na temat prawa naturalnego)
  - b) Normy prawne a odmienny osąd sumienia (przypadki konfliktów)
  - c) Zmienność czy niezmienność norm etycznych
  - d) Nakaz sumienia a wolność wyboru - pozór czy rzeczywistość.
3. Teoria wartości a ludzkie postępowanie:
  - a) Wartości jako byty realnie istniejące czy cechy przysługujące konkretnym bytom?
  - b) Możliwość ustalenia obiektywnej hierarchii wartości (Scheler, marksiści, chrześcijaństwo, utilitaryści)
  - c) Wartości dziś uznawane.
4. Człowiek a społeczeństwo:
  - a) Rodzaje społeczności i miejsce w nich poszczególnych jednostek
  - b) Rodzaje stosunków społecznych
  - c) Jednostka a dobro wspólne (rodzaje dobra wspólnego).
5. Sprawiedliwość podstawową zasadą życia społecznego:
  - a) Istota sprawiedliwości społecznej
  - b) Warunki sprawiedliwych umów pomiędzy instytucjami (rola państwa jako pośrednika)
  - c) Warunki sprawiedliwego podziału dóbr i obowiązków
  - d) Sprawiedliwość pomiędzy obywatelami a państwem
  - e) Ochrona środowiska naturalnego jako wymóg sprawiedliwości.
6. Praca, płaca i własność:
  - a) Prawo do pracy i sprawiedliwej płacy
  - b) Prawo do posiadania i etyczna ocena różnych form własności
  - c) Moralność w świecie biznesu
  - d) Etyczne problemy konsumpcji
  - e) Etyka czasu wolnego.
7. Etyka a polityka:
  - a) Państwo jako dobro wspólne obywateli
  - b) Istota wolności politycznych
  - c) Granice kompromisów etycznych i politycznych
  - d) Warunki nieposłuszeństwa władzy
  - e) Dopuszczalność stosowania przemocy w zwalczaniu niesprawiedliwości

- f) Służba publiczna a prawo do własnych korzyści.
- 8. Etyka narodu i społeczności międzynarodowej:
  - a) Naród i ojczyzna
  - b) Moralne powinności wobec narodu i i ojczyzny
  - c) Pokój - zagadnienie i zadanie moralne
  - d) Etyczne aspekty współpracy międzynarodowej.

TEMATY UZUPEŁNIAJĄCE (DO WYBORU) DLA SZKÓŁ MEDYCZNYCH

- 1. Charakter współczesnych ingerencji medycznych:
  - a) Pojęcie eksperymentu w medycynie
  - b) Osiągnięcia, szanse i zagrożenia w zakresie ingerencji medycyny w organizm ludzki oraz ich etyczna ocena.
- 2. Ocena ingerencji dotyczących struktury dziedzicznej człowieka:
  - a) Ingerencje z zakresu genetyki
  - b) Sztuczne unasienianie
  - c) Zapłodnienie w retorcie i klonowanie
  - d) Kontrolowane wprowadzanie substancji chemicznych do embrionu i płodu.
- 3. Ocena eksperymentów na narządach ludzkich i osobach umierających:
  - a) Transplantacje narządów
  - b) Działania reanimacyjne
  - c) Wypróbowywanie nowych leków.
- 4. Rola i miejsce pracownika służby zdrowia we współczesnym świecie:
  - a) Zasady postępowania lekarza i pielęgniarki wobec kolegów i koleżanek
  - b) Tajemnica zawodowa i jej naruszanie
  - c) Postępowanie z nieuleczalnie chorymi
  - d) Udzielanie informacji osobom chorym i ich rodzinom.
- 5. Odpowiedzialność etyczna i karna pracowników służby zdrowia:
  - a) Przepięstwa umyślne
  - b) Błąd lekarski (pielęgniarski)
  - c) Odpowiedzialność moralna i zawodowa (służbowa).
- 6. Fizyczny i moralny wymiar cierpienia.
- 7. Prawo do decydowania o swoim losie przez dzieci i osoby chore psychicznie.
- 8. Leczenie w specyficznych warunkach (wojna, klasztor klauzurowy).
- 9. Odpłatność za usługi lekarskie i pielęgniarskie - godziwa zapłata?

TEMATY UZUPEŁNIAJĄCE (DO WYBORU) DLA SZKÓŁ EKONOMICZNYCH

- 1. Kryzys ekologiczny jako problem moralny.
- 2. Postawy altruistyczne a postawy egoistyczne:
  - a) Solidarność i sprzeciw
  - b) Konformizm i unik.
- 3. Solidarność stylem polityki:
  - a) Solidarność czy sprawiedliwość
  - b) Solidarność oparta o pracę.
- 4. Konflikt kapitału i pracy - problematyka własności:
  - a) Widzenie liberalistyczne

- b) Koncepcje socjalistyczne
  - c) Wizja chrześcijaństwa
  - d) Teoria marksistowska.
5. Obowiązki ciężące na własności. Problem dochodu z własności.
  6. Pracodawca bezpośredni i pracodawca pośredni.
  7. Rola banków - pomoc czy lichwa?
  8. Problemy związane z zawieraniem umowy o pracę (rentowność a płaca, wzajemne zależności).
  9. Uprawnienia ludzi pracy a dobro wspólne.
  10. Etyczna ocena działalności przedsiębiorcy.
  11. Moralne aspekty bankructw przedsiębiorstwa.
  12. Etyka pracownika handlu - zagadnienie słusznej ceny i słusznej wymiany.
  13. Sprawiedliwość w skali międzynarodowej (różnice ekonomiczne między regionami świata, pomoc międzynarodowa, zadłużenie).
  - 14 Korzyści ekonomiczne a zachowanie własnej tożsamości.

BIBLIOGRAFIA

A. UWAGI WPROWADZAJĄCE:

1. Bibliografia jest pomyślana jako pomoc dla nauczyciela. On też zadecyduje, które pozycje i w jakiej mierze zaproponuje do wykorzystania młodzieży.
2. Program nauczania nie premiuje jakiegokolwiek stanowiska filozoficznego czy światopoglądowego. Jednak w literaturze przedmiotu musiały z konieczności znaleźć się publikacje nawiązujące do różnych ofert ideowych pluralistycznego rynku. Autorzy bibliografii zrezygnowali wszakże z opatrywania poszczególnych publikacji odnośną etykietą, czy choćby dzielenia literatury na - jak do niedawna się spotykało - marksistowską i katolicką.
3. Bibliografia zawiera pozycje o różnym stopniu trudności w ich odbiorze. Jest to celowe. Ma dawać nauczycielowi większą swobodę wyboru.
4. Starano się zaproponować literaturę możliwie najnowszą ufając, że dzięki pomieszczonym tam bibliografiom i przypisom czytelnicy będą mogli łatwo dotrzeć do publikacji dawniejszych. W przypadku kilku wydań danej pracy w zasadzie podawano wydanie ostatnie.
5. Bibliografię uporządkowano według typów szkół i poziomów nauczania (klas), a następnie w porządku alfabetycznym. W ten sposób obok siebie musiały się znaleźć publikacje różnotematyczne, co dawać może wrażenie pewnego chaosu. Jednak w przyjętym układzie nauczyciel ma pełny zestaw literatury na cały rok pracy z daną klasą. Niektóre publikacje powtarzają się w kolejnych klasach. Dzieje się tak wówczas, gdy we wskazanej książce różne rozdziały dotyczą problematyki różnych poziomów nauczania.
6. Bibliografii do zagadnień dodatkowych dla szkół medycznych i ekonomicznych zbytnio nie rozbudowywano zakładając, że rozszerzenie programu dydaktycznego będzie tam realizowane przede wszystkim w oparciu o literaturę pomieszczoną już w bibliografii dla liceów ogólnokształcących.
7. O ile użytkownik bibliografii zauważy pewien nadmiar publikacji związanych z jednym tematem, a niedostatek tekstów dotyczących innej problematyki, to zechce pamiętać, że przygotowując bibliografię jej autorzy byli istotnie związani charakterem podaży

naszego wydawniczego rynku. Oto na pewne tematy publikuje się więcej, na inne - choć równie ważne - znacznie mniej.

8. W zasadzie zrezygnowano z podawania dzieł należących do klasyki etyki. Program naszego przedmiotu nie jest bowiem ani bezpośrednim streszczeniem ani popularyzacją etyki uniwersyteckiej. Studium klasyków jest oczywiście godne polecenia i tam, gdzie to możliwe, warto go młodzieży proponować. Znając nazwiska autorów do tekstów dotrzeć łatwo. W poszukiwaniach warto posłużyć się pomocą, jaką oferuje W. Tatarkiewicz swoją *Historią filozofii*. Ostatnio Ossolineum wydało *Wartości: etyka i estetyka. Antologia tekstów filozoficznych* pod red. St. Jedyńaka (Wrocław 1991). Są tu raczej niewielkie, ale użyteczne fragmenty dzieł od Prodikosa z Keos i Sokratesa po Ingardena i Wojtyłę. Warto przy okazji zasygnalizować dwie przygotowywane do druku antologie. Są to *Etyka polska XX wieku* (Ossolineum) oraz *Polska filozofia moralna* (PWN).

9. Proponowana bibliografia nie jest bibliografią kompletną. Co więcej, wymaga stałego dopełniania publikacjami podejmującymi aktualne problemy moralne. Choćby były to teksty o publicystycznym charakterze. Wolno je traktować jako próby komentarza do wydarzeń dnia i moralnych dylematów, które ów dzień niesie. Młodzież obserwuje, a niekiedy także uczestniczy w wydarzeniach. Dobrze będzie, jeśli na zajęciach z etyki skonstruuje komentarz do moralnego wymiaru owych wydarzeń. O ile nauczyciel sam znajdzie aktualną publicystykę, może mu być ona w pracy pomocna.

B. LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCE

Klasa I

B. Czerna: *Poznanie wartości*. Warszawa 1986.

A. F. Dziuba: *Z problematyki etycznej chorych i umierających*. „Chrześcijanin w Świecie” 1982, nr 6.

M. Fritzhand: *Etyczne aspekty współczesnej genetyki*. „Studia Filozoficzne” 1982, nr 1-2.

W. Gasidło: *Moralna ocena biomedycznych eksperymentów w zakresie życia ludzkiego*. „Chrześcijanin w Świecie” 1987, nr 3.

W. Gwóźdź: *Eutanazja jako problem moralny*. „Studia Sandomierskie” 1981, t. 2.

J. Hołówska: *O pojęciu i wartości zdrowia*. W: *W kręgu życia i śmierci. Moralne problemy medycyny współczesnej*. Red. Z. Szawarski. Warszawa 1987, s. 83-96.

H. Jankowski (red.): *Etyka*. Warszawa 1980.

T. Kielanowski: *Etyczne problemy umierania i śmierci*. „Etyka” 1975, t. 14.

I. Lazari-Pawłowska (red.): *Metaetyka*. Warszawa 1975.

I. Lazari-Pawłowska: *O pojęciu moralności*. „Etyka” 1966, t. I.

K. Murawski: *Piękno myślenia*. Warszawa 1987.

A. Ostrowska: *Śmierć w doświadczeniu jednostki i społeczeństwa*. Warszawa 1991.

J. A. Oesterle: *Etyka*. Warszawa 1965.

T. Styczeń: *ABC etyki*. Lublin 1990

Z. Szawarski: *Godność i odpowiedzialność*. „Studia Filozoficzne” 1983, nr 8-9.

Z. Szawarski: *Wartość życia*. „Etyka” 1965, t. 21.

T. Ślipko: *Granice życia. Dylematy współczesnej bioetyki*. Warszawa 1988.

T. Ślipko: *O sumieniu ze stanowiska filozofii moralności*. „Chrześcijanin w Świecie” 1988, nr 1.

T. Ślipko: *Zarys etyki ogólnej*. Kraków 1984.

- T. Ślipko: *Zarys etyki szczegółowej*, t. 1. Kraków 1982.
 T. Ślipko: *Źródła moralności*. „Chrześcijanin w Świecie” 1986, nr 10.
 W. Tatarkiewicz: *O szczęściu*. Warszawa 1990.
 W. Tatarkiewicz: *Historia filozofii*, t. I-III. Warszawa 1990.
 K. Wiśniewska-Roszkowska: *Asceza, moralność zdrowie*. Warszawa 1983.
 K. Wiśniewska-Roszkowska: *Zdrowie a postawy moralne*, Wrocław 1991.
 K. Wojtyła: *Elementarz etyczny*. Lublin 1993.

Klasa II

- W. Fijałkowski: *Seks okielznany? Twórcze przeżywanie płci*. Wrocław 1991.
 A. Grzegorzczak: *Etyka w doświadczeniu wewnętrznym*. Warszawa 1989.
 R. Ingarden: *Książeczka o człowieku*. Kraków 1987.
 T. Kotarbiński: *Medytacje o życiu godziwym*. Warszawa 1986.
 T. Kotarbiński: *Życie zaczyna się*. Warszawa 1989.
 M. Krąpiec: *Ja - człowiek. Zarys antropologii filozoficznej*. Lublin 1986.
 C. S. Lewis: *Cztery miłości*. Warszawa 1973.
 K. Murawski: *Piękno myślenia*. Warszawa 1987.
 J. A. Oesterle: *Etyka*. Warszawa 1965.
 Z. Szawarski: *Rozmowy o etyce*. Warszawa 1987.
 Z. Szawarski: *Zarys moralności socjalistycznej*. Warszawa 1981.
 T. Ślipko: *Zarys etyki ogólnej*. Kraków 1984.
 T. Ślipko: *Zarys etyki szczegółowej*, t. 1 i 2. Kraków 1982.
 W. Tatarkiewicz: *Historia filozofii*, t. I-III. Warszawa
 J. Troska: *Chrześcijaństwo - marksizm. Dialog wokół wartości moralnych*. Poznań 1989.
 K. Wojtyła: *Elementarz etyczny*. Lublin 1983.
 K. Wojtyła: *Miłość i odpowiedzialność. Studium etyczne*. Lublin 1982.

Klasa III

- Jan Paweł II: *Encyklika „Laborem exercens” i komentarze*.
 T. Kielanowski: *Rozmyślenia o przemijaniu*. Warszawa 1980.
 M. A. Krąpiec: *Człowiek w kulturze*. Warszawa 1990.
 J. Majka: *Etyka życia gospodarczego*. Warszawa 1980.
 J. Majka: *Rozważania o etyce pracy*. Wrocław 1986.
 J. Nagórny: *Dylematy sumienia w życiu zawodowym chrześcijanina*. „Chrześcijanin w Świecie” 1982, nr 12.
 A. Ostrowska: *Śmierć w doświadczeniu jednostki i społeczeństwa*. Warszawa 1991.
 Z. Pasek: *Protestancki ethos pracy a chrześcijańska doskonałość*. „Znak” 1992, nr 7.
 A. Rodziński: *Osoba. Moralność Kultura*. Lublin 1989.
 A. Siemianowski: *Człowiek i prawda*. Poznań 1986.
 A. Siemianowski: *Śmierć i nieśmiertelność w filozofii i w życiu codziennym*. „Znak” 1991, nr 2.
 T. Styczeń: *Wolność w prawdzie*. „Etos” 1988, nr 2/3.
 Z. Szawarski: *Samobójstwo: w poszukiwaniu definicji*. „Etyka” 1988, t. 23.
 Z. Szawarski: *Zarys moralności socjalistycznej*. Warszawa 1981.

- T. Ślipko: *Granice życia. Dylematy współczesnej bioetyki*. Warszawa 198.
- T. Ślipko: *Prawda-klamstwo-nieprawda*. „Chrześcijanin w Świecie” 1985, nr 11.
- T. Ślipko: *Zarys etyki szczegółowej*, t. 1 i 2. Kraków 1982.
- W. Tatarkiewicz: *Dobro i oczywistość. Pisma etyczne*. Lublin 1989.
- W. Tatarkiewicz: *O doskonałości*. Warszawa 1976.
- J. Tischner: *Etyka solidarności*. Warszawa 1989.
- K. Wojtyła: *Elementarz etyczny*. Lublin 1983.

Klasa IV

- I. M. Bocheński: *O patriotyzmie*. Warszawa 1989.
- J. Górnicka: *Granice sumienia*. „Edukacja Filozoficzna” 1987, vol. 3.
- J. Hołówka: *Relatywizm etyczny*. Warszawa 1981.
- P. Kemp: *Etyka w społeczeństwie skomputeryzowanym. Problem izolacji komunikacji współczesnej*. „Etyka” 1988, t. 24.
- J. Krucina: *Dobro wspólne*. Wrocław 1972.
- W. Lang: *Prawo i moralność*. Warszawa 1989.
- W. Lang: *Relacje między prawem i moralnością*. „Studia Filozoficzne” 1985, nr 2-3.
- I. Lazari-Pawłowska: *Moralność a natura ludzka*. „Etyka” 1970, t. 6.
- J. Majka: *Etyka życia gospodarczego*. Warszawa 1980.
- J. Majka: *Rozważania o etyce pracy*. Wrocław 1986.
- St. Olejnik: *Pokój - zagadnienie i zadanie moralne*. W: *W kręgu moralności chrześcijańskiej*. Warszawa 1985, s. 342-362.
- E. Podrez: *Ekologia - alarm dla etyków*. „Życie Katolickie” 1989, nr 12.
- W. Radecki: *Etyka ekologiczna*. „Człowiek i Światopogląd” 1978, nr 8-9.
- T. Styczeń: *Sumienie: źródło wolności czy zniewolenia?*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1979, nr 1-3.
- T. Ślipko: *Podstawy etyki środowiska naturalnego*. „Chrześcijanin w Świecie” 1985, nr 4.
- T. Ślipko: *Zarys etyki ogólnej*. Kraków 1984.
- T. Ślipko: *Zarys etyki szczegółowej*, t. 1 i 2. Kraków 1982.
- K. Wojtyła: *Elementarz etyczny*. Lublin 1983.

C. LICEUM MEDYCZNE (TEMATY DODATKOWE)

- M. Fritzhand: *Etyka a pojęcie zdrowia psychicznego*, „Etyka” 1975, t. 14.
- H. Jankowski: *Istnienie, wolność, sprawiedliwość a etyczne problemy medycyny*. „Etyka” 1975, t. 14.
- S. Kornas: *Współczesne eksperymenty medyczne w ocenie etyki katolickiej*. Częstochowa 1986.
- St. Olejnik: *Eksperyment lekarski na człowieku w ocenie etycznej*. W: *W kręgu moralności chrześcijańskiej*. Warszawa 1985, s. 279-298.
- St. Olejnik: *Ingerowanie medycyny w powstawanie życia ludzkiego*. W: *W kręgu moralności chrześcijańskiej*. Warszawa 1985, s. 249-278.
- H. Promieńska: *Ocena moralna a diagnoza psychiatryczna*. „Etyka” 1979, t. 17.
- Refleksje nad etyką lekarską*. Red. K. Osińska. Warszawa 1990.
- P. Singer. D. Wells: *Dzieci probówki. Etyka i praktyka sztucznej prokreacji*. Warszawa 1988.

- K. Tittenbrun: *Etyka klonowania*. „Etyka” 1988, t. 23.
W kręgu życia i śmierci. Moralne problemy medycyny współczesnej. Red. Z. Szawarski. Warszawa 1987.

D. *LICEUM EKONOMICZNE (TEMATY DODATKOWE)*

- J. Aleksandrowicz: *Sumienie ekologiczne*. Warszawa 1979.
B. Gaziński: *Ład moralny a ład społeczno-gospodarczy*. „Chrześcijanin w Świecie” 1976, nr 10.
J. Krucina: *Cywilizacja techniczna a integralny rozwój człowieka*. „Chrześcijanin w Świecie” 1976, nr 10.
St. Olejnik: *Etos i etyka pracy zawodowej*. W: *W kręgu moralności chrześcijańskiej*. Warszawa 1985, s. 215-228.
R. Roy: *Filozoficzny i moralny wymiar zjawisk ekonomicznych*. W: *Religia i ekonomia*. Wybór J. Grosfeld. Warszawa 1989, s. 77-83.